

התכוננות לפעילות הקריאה: קריאה ביקורתית, קריאה מתבוננת וקריאה פעילה

תקציר

קריאה ביקורתית וקריאה מתבוננת (קונטמפליטיבית) הם שני סוגי קריאה, שלעתים קרובות נדרשים מתלמידים. אנו מצפים מהתלמידים שהם יקראו ברמה גבוהה יותר ויעמיקו תוך כדי הקריאה, שיתרחקו מהטקסט כדי לבצע ניתוח ביקורתי קר, ידעו להשתמש בו בהקשר הנכון ויזהו את בעיותיו. עם זאת, אנו מצפים מתלמידים להתפעל מהטקסט, להימשך לתוכו ולחוות את המפגש האישי הבלתי אמצעי אתו.

קריאה ביקורתית

לאחרונה, הגישה של קריאה ביקורתית ממלאת מקום מרכזי בפרקטיקה של ההוראה והפכה ליעד מוסכם על המחנכים. ההיבטים של קריאה ביקורתית כוללים מרחק ביקורתי בין הקורא לבין הטקסט ועמדה מודעת של הקורא. קריאה ביקורתית היא תהליך, שבו הקורא בוחן את מחשבותיו, מאתגר את חשיבתו ואת פירושו הקודמים וחותר למשמעות מורכבת יותר של הטקסט מאשר הפירוש הראשוני. הקריאה הביקורתית דורשת התייחסות להקשרו של הטקסט ולהקשר שבו נמצא הקורא. לשם כך, יש צורך לא רק במיומנויות ניתוח, אלא במודעות מטה-קוגניטיבית באשר לתהליכים הכרוכים בפעולה של הקריאה. מודעות זאת מאפשרת להבין כיצד העמדה ההתחלתית של הקורא מכוננת את פירושו הראשוני של הטקסט. מדובר גם בביקורת הטקסטואלית וגם בביקורת הפנימית המופנית כלפי הקורא. הוראת קריאה ביקורתית מתרחשת בדרך כלל, באמצעות הדגמה של תהליכים והיא כוללת: דיונים על אודות הטקסטים הנקראים ובחירה בטקסטים מתאימים. תלמידים מתבקשים לבצע מטלות המפתחות גם את יכולות החשיבה והניתוח הביקורתיים וגם את החשיבה הרפלקטיבית. כך, משימות שהם מקבלים כוללות שאלות הדורשות לנתח את הטקסט, כמו גם שאלות הדורשות לנתח את התשובות שניתנו לשאלות בחלק הראשון. למידת קריאה ביקורתית היא למידת חקר.

קריאה מתבוננת

קריאה מתבוננת קשורה לממד העומק ולהתפתחות פנימית. היא אינה מבוססת על ניתוח ביקורתי, אלא דורשת תשומת-לב, נוכחות, הקשבה ודיאלוג. במהלך הקריאה המתבוננת על התלמיד להיות מודע לנוכחות של הטקסט, לקבל את האתגר שהטקסט מציב ולהיות מוכן לשינוי עמדותיו. קריאה כזאת מתרחשת, לעתים קרובות, בקריאת הטקסטים הספרותיים והפואטיים, אך היא אינה מוגבלת רק להם. ניתן ליישמה גם בהתייחס למגוון רחב של טקסטים הגותיים. יש לציין, כי הגישה של קריאה מתבוננת אינה זוכה להסכמה גורפת, כמו הקריאה הביקורתית. לעתים, מייחסים אותה לתפיסה פדגוגית, הטוענת שיכולת עיבוד וניתוח מידע אינה מספיקה וכי יש לבנות את הקשר הרגשי של התלמיד אל החומר הנלמד. קריאה מתבוננת קשורה, לעתים, לתחושות הפליאה מהטקסט ולמעורבות אישית עמוקה בתוכו. כפי שניתן לראות, הקריאה הביקורתית והקריאה המתבוננת מהוות שתי פרקטיקות קריאה שונות בתכלית. עם זאת, ניתן ליישמן בהתייחס לאותו טקסט. יתרה מזאת, לעתים, תוך כדי קריאה עוברים מקריאה ביקורתית אל קריאה מתבוננת ולהיפך.

התקציר מבוסס על המאמר:

Corrigan, P. (2012). Attending to the Act of Reading: Critical Reading, Contemplative Reading, and Active Reading. *Essays in Reader - Oriented Theory, Criticism, and Pedagogy*, 63-64, 146-173

ניתן להצביע על מספר מאפיינים משותפים לשני סוגי הקריאה הללו: קריאת הטקסט מהווה הרבה יותר מאשר קליטת המידע הכלול בו; שני הסוגים מפגישים את הקורא עם ההקשרים שמהם נובע הטקסט, עם האני הפנימי שלנו ועם השפה. בשני המקרים מדובר בקריאה איטית, המתעכבת על דקויות ודורשת מיומנויות קריאה מפותחות. מאחורי שני סוגי קריאה אלה עומדים ההרגלים של קריאה פעילה.

קריאה פעילה

קריאה פעילה היא קריאה תוך כדי התערבות בטקסט, שבאה לידי ביטוי במספר פעילויות פיסיות (כמו, כמו הדגשות, רשימת ההערות בשוליים) ומנטאליות (כמו סיכום, שאילת שאלות). קריאה פעילה היא קריאה מודעת ובעלת מטרה. על מנת לפתח הרגלים של קריאה פעילה בקרב התלמידים יש להתמקד במספר פרקטיקות של קריאה:

- עבודה פיסית עם הטקסט: הדגשה עם מרקרים או באמצעות קווים, רישום הערות ושאלות בשוליים. לעבודה פיסית עם הטקסט יש חשיבות מיוחדת, משום שהיא הופכת את התהליכים המנטאליים של קריאה לנראים לעין. לעתים, אינטראקציה פיסית עם הטקסט חיונית להבנה.
- חזרה על קריאת הקטעים הנבחרים.
- שאילת שאלות.
- הקצבת זמן מספקת לקריאה וקריאה ממושכת.
- קריאה במקום שקט, ללא הפרעות ובמצב ערני.
- יש לשאוף להתקדם מעבר להבנת הנקרא, לפתח תגובה לטקסט, ליצור קשרים בין הטקסט לבין הדברים שמחוצה לו. כך, כשתלמידים מתבקשים לרשום את תגובותיהם לטקסט הנקרא, הדבר מקדם באופן משמעותי את הקריאה הפעילה, משום שזה דורש מהם להשתמש במגוון טכניקות ומיומנויות הקשורות לשאילת שאלות, לסיכום, להבאת מקורות ולרפלקציה.
- יומני קריאה ורפלקציה הם כלי לחיזוק המודעות של תלמידים לאופן הקריאה שלהם. לשם כך, ניתן לבקש מהם לנהל יומן קריאה, לתת הערכה עצמית בהתייחס לעומק הקריאה ולנמק אותה. המטרה, לגרום לתלמידים לחשוב על האופן שבו הם קוראים את הטקסט על מנת להפוך את קריאתם לרפלקטיבית יותר ולקדם קריאה פעילה.

ניתן לומר, שגישת הקריאה לא רק קובעת את אופן המפגש שלנו עם יצירות ספרותיות, אלא מכוננת את תהליכי הלמידה בתחומים שונים. כפי שצוין לעיל, יש לראות בקריאה ביקורתית ובקריאה מתבוננת שתי גישות אלטרנטיביות, אך לא סותרות, שיש לפתח בקרב התלמידים, כדי שיוכלו לאמץ לפי הצורך על מנת לעבור מגישה אחת לאחרת. מאחורי שתי הגישות עומדת הפרקטיקה של קריאה פעילה. לכן, חשוב לראות בקריאה פעילה מגמה כללית, המהווה בסיס לכל התייחסות לטקסט. פיתוח היכולת לקריאה פעילה באמצעות משימות ממוקדות יביא למעורבות רבה יותר, לחשיבה עמוקה יותר ולקידום השתתפותם של התלמידים בתרבות.